

POZNÁMKY K RÁMCI KLINICKÉ PSYCHOLOGIE¹

Filip Smolík

Rád bych poděkoval Ondřeji Bezdíčkovi a Pavlu Královi za rozvinutí diskuse o modelu kvalifikace klinických psychologů. Doufám, že tato diskuse bude ve veřejné podobě pokračovat příspěvky dalších kolegů a kolegyň, a rád bych k tomu přispěl několika postřehy ze svého pohledu výzkumníka, tvůrce diagnostických metod, vysokoškolského učitele a koneckonců i „psychologického funkcionáře“.

V první řadě je třeba zmínit, že v praxi je kritický nedostatek profesionálů v oblasti péče o duševní zdraví, včetně psychologů v celé řadě specializací. Covidová pandemie k tomuto tématu přitáhla pozornost, ale nedostatek panoval už dříve. Je přitom čím dál silněji pocíťován veřejností, jak se stále přesvědčujeme z podnětů přicházejících Radě a členům Českomoravské psychologické společnosti. Nejen v oblasti klinické psychologie bychom měli hledat cesty, jak tuto situaci napravit. Příprava v klinické psychologii zde hraje kritickou roli, ale měla by být také součástí širších úvah o rámci psychologické péče a služeb u nás.

Několik poznámek ke konkrétním bodům:

1. Finanční a časové náklady atestační přípravy

Patrně by se dalo diskutovat o konkrétních předpokladech a částkách v propočtech Ondřeje Bezdíčka, není však pochyb o tom, že přímé finanční náklady atestační přípravy jsou velmi vysoké, a nepřímé náklady v podobě ušlého příjmu a časové investice jsou patrně ještě závažnější. Mnoho zájemců o přípravu k výkonu funkce klinického psychologa nemá možnost investovat takové množství peněz, když návratnost je přinejmenším nejistá a rozhodně dlouhodobá. Časová náročnost přípravy přispívá k finančním nákladům, ale představuje i další úroveň zatížení, která je obzvlášť problematická pro kolegy a kolegyně v počátcích kariéry. I kdyby finanční náklady byly vedlejší, investice pěti let pracovního života představuje velmi zásadní omezení, navíc pokud není provázeno jasnou perspektivou pracovního uplatnění po absolvování přípravy.

Vysoké náklady nemůžeme ale vnímat jen jako problém pro zájemce o atestaci, ale jako omezení pro systém poskytování psychologické péče. Kliničtí psychologové hrají zásadní roli, protože jako jediní mohou poskytovat psychologickou péči a diagnostiku samostatně v rámci zdravotního systému. Ekonomická a časová nedostupnost profesní přípravy tak zásadně omezuje kapacity tohoto systému. Cena a doba přípravy tak nejsou zátěží jen pro samotné uchazeče, ale především pro jejich potenciální klienty či pacienty.

Stávající požadavky mají patrně i paradoxní efekt v tom, že mnoho poskytovatelů psychologické péče vytlačují mimo systém veřejné zdravotní péče. Mnoho začínajících kolegů a kolegyň má zájem působit v soukromé praxi, ale raději volí působení na přímé platby v rámci různého typu živností. I kvůli obtížné profesní klinické přípravě existuje ve společnosti velká poptávka po službách placených přímo klientem, kde ale existuje jen velmi omezená regulace. Mnoho psychologů se zájmem o praktické působení si racionálně zvolí jinou cestu k tomu, aby poskytovali služby, které poskytovat chtějí. Vede to ale k tomu, že široké oblasti praxe podléhají malé regulaci a že klienti a pacienti jsou nuceni se obracet o pomoc mimo zdravotnický systém.

¹ Došlo do redakce: 29. 9. 2023 – Schváleno k publikaci: 30. 9. 2023.

2. Absence odborných argumentů pro model přípravy

Evropský rámec pro přípravu psychologů EuroPsy, který představuje široký konsenzus odborné komunity psychologů ve většině evropských zemí, pracuje s modelem 3+2+1, tedy tří let bakalářské, dvou let magisterské a jednoho roku postgraduální specializační přípravy. Pro samostatné působení psychologa v praxi, bez ohledu na obor, se roční příprava považuje za dostatečnou. To je v zásadním rozporu s pětiletou praxí vyžadovanou pro klinické psychology u nás. Je možné, že v jednotlivých zemích existují další specializační požadavky, které onen rok praxe přesahují, ale pětiletá praxe je např. i ve srovnání s medicínskými obory u nás nezvykle dlouhá. Není mi známo, že by požadavek takto dlouhé praktické přípravy byl podpořen výzkumnými daty o kvalitě poskytované péče. Věřím sice, že požadavek na délku praxe je motivován snahou zajistit vysokou kvalitu poskytovaných služeb, ale domnívám se, že to není nejšťastnější způsob. Jako daleko důležitější by se mi jevil propracovaný a důsledně prováděný systém celoživotního vzdělávání a supervize.

3. Akreditace IPVZ

Atestační přípravu psychologů realizuje IPVZ. Ten je zřizován Ministerstvem zdravotnictví, nemá tedy statut univerzitního či vysokoškolského pracoviště. Z toho mimo jiné vyplývá, že podléhá mnohem méně přísné regulaci. Požadavky na akreditaci oborů vyučovaných v IPVZ nejsou zcela jasné, ale je zřejmé, že nejsou zdaleka tak přísné, jako u studijních oborů vysokých škol. Paradoxně je tak nejvyšší dostupný stupeň profesní přípravy regulován méně přísně a méně jednoznačně než základní příprava na vysoké škole. Je mi myslím relevantní, že specializační příprava v medicínských oborech už před nějakou dobou přešla z IPVZ převážně na lékařské fakulty. Neznám sice důvody, které k tomu vedly, ale předpokládám, že otázka akreditací v tom hrála svou roli.

Nerad bych vzbudil dojem, že akademické prostředí nějak nadsazuje nad praxi. Výzkum a praxe nejsou v rozporu, naopak se jedná o dvě strany téže mince. V profesní přípravě je pochopitelné, že se na výuce a výcviku podílí větší podíl odborníků z praxe, kteří nejsou tak aktivní v oblasti vědy či výzkumu. Zároveň ale platí, že profesní příprava ve zdravotnictví by se měla opírat o zásady praxe založené na dokladech/důkazech (evidence-based practice), což se dá těžko realizovat bez adekvátní vědecko-výzkumné připravenosti pracoviště, jež specializační přípravu poskytuje. Bez aplikovaného výzkumu dnes nemohou fungovat žádné medicínské ani jiná zdravotnické specializace (ošetřovatelství, fyzioterapie apod.) a klinická psychologie by zde neměla být výjimkou.

Současný stav tomu však neodpovídá. Podíváme-li se na studijní okruhy k atestační zkoušce, vidíme, že tematika je převážně psychiatrická a s minimem aktuální literatury zachycující odborné standardy ve světě. Seznam literatury ke studijním okruhům klinické psychologie (dospělých) obsahuje nejnovější položku z r. 2008 a neobsahuje žádnou mezinárodní publikaci – ani překladovou.

4. Klinická psychologie je odvětví psychologie

Příprava klinických psychologů působí navenek skoro tak, že „klinický“ psycholog už není psychologem. Prostudujeme-li zkušební otázky pro atestaci z klinické psychologie, velká část otázek se týká spíše psychiatrických témat, naopak jsou zde minimální doklady o prohlubování jádrových kompetencí psychologů, jako například principy aplikace a konstrukce psychometrických nástrojů a implikace těchto principů pro diagnostickou praxi. V tématech se vůbec neobjevují otázky, které by zpracovávaly relevanci základních psychologických disciplín (vývojové, sociální, obecné či kognitivní psychologie, příp. diferenciální psychologie nebo psychologie osobnosti) pro klinickou práci. Chybí okruhy zaměřené na aplikovaný výzkum zdravotnické problematiky apod. Je tedy

otázka, zda atestační příprava skutečně vzdělává v psychologii, nebo spíš přeškoluje psychology na jinou problematiku.

Shrnutí

Je obtížné shrnout všechny důležité aspekty profesní přípravy psychologů. Proto je důležité, aby toto téma bylo trvalou součástí diskuse v odborné komunitě a zároveň, abychom hledali způsoby, jak odborná stanoviska a odborný konsensus vtělit do předpisů a legislativy. Pavel Král ve své reakci na Ondřeje Bezdíčka mluví o tom, že je třeba držet se legislativního rámce. To je jistě pravda, ale zároveň je myslím úkolem odborníků přinášet fundovanou a věcně podloženou argumentaci pro další úpravy a vývoj legislativního rámce. Pavel Král také zmiňuje, že diskuse o úpravě a podobě specializačního vzdělávání se vede, mj. z jeho vlastní iniciativy. Jsem si jist, že otázky probírané zde jsou skutečně předmětem debat, je ale důležité, aby debata byla otevřená pro všechny, kdo mají k problematice co říci. Proto je tato polemika na stránkách E-psychologie důležitá a doufám, že bude pokračovat. Rád bych poukázal na aktivity odborných společností jako je Českomoravská psychologická společnost, na jejíž seminářích a přednáškách se často probírá problematika, která s profesní přípravou úzce souvisí. Jako spolueditor Československé psychologie bych rád vyzval kolegy i k tomu, aby pro své detailnější práce k legislativnímu i odbornému rámci klinické psychologie zvažovali i tento časopis. Osobně jako autor metod i psycholog činný v akademické sféře rád přispěji k debatám o tom, jak by takový rámec mohl fungovat, ale budu především rád, když se připojí co nejvíce kolegů a kolegyně.

O autorovi

doc. PhDr. Filip Smolík, Ph.D. je vědeckým pracovníkem a vysokoškolským učitelem, vede laboratoř Psychologického ústavu a Laboratoř behaviorálních a lingvistických studií PsÚ AV ČR a FF UK.

Kontakt: smolik@praha.psu.cas.cz

Smolík, F. (2023). Poznámky k rámci klinické psychologie. *E-psychologie*, 17(3), 40-42.
<https://doi.org/10.29364/epsy.479>